

מתוך סדרת הספרים "לב המועדים"

יהוה לב המועדים

גליון סד הלכות והליכות יו"ט שחל במוצאי שבת ומגילת רות

מתוך לב המועדים "שבועות"

יום אחד וברוב השנים לא יבוא יו"ט במוצ"ש, אבל בני בבל שעושים ב' ימים טובים ויבוא ברוב השנים או יו"ט ראשון או יו"ט שני במוצ"ש לכן תיקנוהו בבבל (סידור עיון תפילה, תפלת ג' רגלים).

קידוש יקנה"ז

יקנה"ז – כאשר חל יו"ט ראשון במוצאי שבת ישנו סדר מיוחד והוא שילוב של קידוש עם הבדלה ביחד כיון שמדובר ביו"ט יש לומר קידוש של יו"ט, אך כיון שמדובר גם במוצאי שבת יש לומר הבדלה.

סדר הברכות: יקנה"ז, יין – ברכת הגפן, קידוש – נוסח הקידוש, נר – ברכת האש, הבדלה – ברכת הבדלה, זמן – ברכת שהחיינו.

הטעם בסדר הזה,

יין ראשון, לפי שהיין גורם לקדושה שתאמר שאם אין יין אין מקדשים, ועוד שיין הוא תדיר ותדיר ושיאנו תדיר תדיר קודם (גמ' ברכות נא, א),

קידוש לאחריו, והטעם: לפי שקדושת היום עדיפה מהבדלה, טעם אחר: לפי שאם יבדיל תחילה מיחיו עליו קדושת השבת כמשאוי (רשב"ם פסחים קב, ב ד"ה כדאמר).

נר קודם להבדלה, והטעם: ככל מוצאי שבת שגר קודם להבדלה (רשב"ם שם ד"ה רב).

הבדלה קודם לזמן: לפי שלא נתקנה על הכוס שאם לא אמרו בשעת קידוש אומרו בשוק (עירובין פ, ב).

בשמים: אין מברכים ביו"ט, והטעם: לפי שהטעם בבשמים בכל שבת כדי להפיג צער הפרידה מהנשמה היתירה (תוס' ד"ה ביצה לג, ב ד"ה כג, משנ"ב שם ס"ק ג). וביו"ט יש לנו נשמה יתירה (רשב"ם פסחים קב, ב ד"ה ושמואל), וטעם אחר: משום שמחת יו"ט ואכילה ושתיה מועילה בבשמים (תוס' שם ד"ה רב). טעם אחר: שחוששים שזאם יבוא לקמום ההרס (מרדכי פסחים).

למלאות יין על גדותיו: אין למלאות את היין אף לנוהגים לעשות כן בכל מוצאי שבת, והטעם: כיון שסיבת השפיכה כתב ברמ"א לסיומן ברכה בתחילת השבוע ועכשיו שהוא יו"ט ואסור בהרווחת שכר, אם יעשה כן הוא בזיון קדושת יו"ט (שש"כ פרק ס"ב הערה כו).

"בחג השבועות ראוי שישמח בו האדם שמחה יתירה, מפני שהוא יום שניתנה בו תורה והכל מודים בקדושתו, הגדול מקדושת שאר הימים טובים" (סדר היום סדר חג השבועות).

יו"ט שחל במוצאי שבת

"ובגדי יו"ט יהיו יותר טובים משל שבת" (שו"ע תקטז ב),

והטעם: משום דחייב בשמחה וזהו ג"כ בכלל שמחה (משנ"ב שם ס"ק יב).

זמן לבישת בגדי יו"ט – יש אומרים: שילבשם בערב שבת (ע"פ משנ"ב תצד ס"ק ט) או כשיהיה ודאי לילה. וי"א: שילבש אחרי מנחה של שבת ויכון לכבוד שבת (נלאם כד).

לא ילבשם בשבת סמוך לחשיכה, הטעם: משום דהוי מכין ליו"ט (כה"ה תקכ"ב כג).

הקרה"י נהג ללבוש בגדי יו"ט גם בשבת, והטעם: לפי שאם ילבש ביו"ט הוי בזיון לשבת (הגה"ק בשם אביו דובא במבכשי תורה עמוד ריב).

סעודת שלישית – יכול לקיים סעודה שלישית ויאכל מעט פת לכבוד שבת, ולכתחילה יש לאכול לפני שעה עשירית (שו"ע תקכ"א, משנ"ב שם ס"ק ח), והטעם: לפי שאסור לקבוע סעודה בערב יו"ט מפני כבוד יו"ט כדי שיאכל בליל יו"ט לתאבון (שו"ע תקכ"א, משנ"ב שם ס"ק ז).

שינה: לא יאמר שהולך לישון כדי שיהיה לו כוח ללמוד בלילה משום איסור הכנה (מנ"א רצ א, ספר חסידים ס' רסו).

הבאת המחזור לבית הכנסת – אין להביא בשבת את המחזור לבית הכנסת ואפילו במקום שיש עירוב, והטעם: משום דהוי הכנה משבת ליו"ט (עיין קצוש"ע קמא יז, משנ"ב תרפ"ח ס"ק יח), הבאה ע"י קטן: בשע"ת (תרצ"ג סוף ס"א) כתב ויש להחמיר גם על ידי קטן, הבאה בצינעא: אפשר להביא בצינעא מבעוד יום ולעייין בה קצת דרך לימוד, והטעם: דלא הוי כ"כ הכנה (שע"ת שם).

ברכת "ותודיענו"

כשחל יו"ט במוצאי שבת אומרים בשמו"ע של לחש אחרי "אתה בחרתנו" "ותודיענו", שהוא כעין "אתה חננתנו", ורב ושמואל תקנהו בבבל (ברכות לג, ב), והטעם שנתקן בבבל ולא בא"י: משום דבני א"י עושים יו"ט רק

אמירת פסוקי "הנה אל ישועתי": אין אומרים פסוקי "הנה אל ישועתי" ככל מוצ"ש, והטעם: כיון שמעם אמירת פסוקים אלו הוא לסימן טוב למעשה ידיו (עין רמ"א רצו א) ופסוקים אלו שייך לומר רק ממוצאי שבת שיש בו משום סימן טוב לעשיית מלאכה ולא במוצאי שבת ליו"ט (ש"כ ס הערה סד).

הסתכלות בציפורנים: אין המנהג להביט כ"כ בציפורנים לאור הנר ככל מוצ"ש (הגרשו"א, בהליכות שלמה סדר ליל פסח קדש פרק תשיעי הערה 155).

נשים בשתית כוס הבדלה של יקנה"ז: ואף שנהגו הנשים לא לשתות מכוס של הבדלה (כמבואר במשנ"ב רצו ס"ק 1 בשם הש"ח) כוס של יקנה"ז מותר לשתות, והטעם: משום שהבדלה מפילה לקידוש ועל היין יש שם יין של קידוש ולא של הבדלה (הגרשו"א, הליכות שלמה סדר ליל פסח פרק ט דבר הלכה מז).

קידוש לבנה במוצאי שבת שחל חג השבועות
אין לקדש הלבנה במוצאי שבת שחל בו יו"ט, והטעם: הואיל ויש לקדש הלבנה בשמחה ואין לערבב שמחה בשמחה (לבוש תכז ד).

טעם אחר: משום דברכת הלבנה נראית כתחינה ואין לומר תחינה ביו"ט (מהר"ל הלכות שבועות אות ז). טעם אחר: לפי שבלייל יו"ט אנו במקבלים פני מלך בקידוש היום ואין דרך ארץ להקביל אז פני שכינה (רדב"ז).

נהגו לקרוא מגילת רות בשבועות (רמ"א תצ ס)

הטעם שנהגו לקרוא מגילת רות בשבועות
א. לפי שבמגילת רות מסופר מעשה הגירות של רות שאמרה (רות א מז) "עמך עמי ואלהיך אלהי" והוא זכר למתן תורה שכל ישראל היו בבחינת גרים המקבלים עליהם עול מלכות שמים (מהזור ויטרי הובא באבודרהם).

ב. לפי שדוד המלך נפטר בעצרת (כמבואר בתוס' חגיגה יז, א ד"ה אף עצרת) והקב"ה ממלא שנותיהם של צדיקים (כמבואר בקידושין לה, א) וכיון שמת בעצרת נולד גם בעצרת ומגילת רות נכתבה ליחס את דוד כמו שמסיים (רות ד, כב) "וישי הוליד את דוד" (שערי תשובה על שו"ע תצד א).

ג. לפי שעצרת היא חג מתן תורה, ללמדך שאין התורה נקנית אלא בעוני ויסורים ברות (מנ"א תצח ח בשם ילקוט רות רמז תתקצו).

יש שכתבו בשונה לפי שבמגילת רות נמצא שמונים וחמשה פסוקים כמנין בועז, להראות שלא ניתנה תורה אלא ע"י יסורים של עוני (אוצר המדרשים מצווה שח).

ד. במגילת רות מסופר על גמילות חסדים, דבר שמתאים ליסוד התורה שניתנה בשבועות שחז"ל אמרו עליה שתחילתה חסד וסופה חסד (מדרש לק"ש מובא במנ"א תצח ח).

ה. לפי שדוד המלך נפטר בחג השבועות ובמגילת רות מבואר איך רות נהייתה לאימה של מלכות.

ו. משום שמגילת רות נכתבה על ידי שמואל הנביא לספר על יחוסו של דוד המלך שנולד בשבועות (ירושלמי חגיגה פ"ב ה"ג, בנין אריאל).

ז. מפני שכתוב במגילת רות (פרק א, כב) שנעמי ורות חזרו לבית לחם ב"תחלת קציר שעורים" ושבועות נקרא חג הקציר (ברכי יוסף תצד יא).

ז. בדרך רמז, לפי שישראל קיבלו עליהם במתן תורה תר"ו מצוות נוסף על ז' מצוות בני נח ובספ"כ עולה לתרי"ג מצוות, ולכן תיקנו לקרוא מגילת רות כי רות הוא מספר תר"ו (מספר המצוות שקיבלו במתן תורה). (בשם הגר"א מוילנא, מטעמים דף כט).

ח. כדי שיקראו ביום מתן תורה, מקרא, נביאים, כתובים, שמרועה אחד ניתנו מקרא קריאת התורה, נביאים הפטרה, משלימים בכתובים והטעם ברות מפני שהוא הראשון של כתובים כמו ששינו (בב"ב יד, ב) סדרן של כתובים רות תהילים וכו'. (אוצר המנהגים).

ט. רות המואבייה התגיירה ונכנסה לכלל ישראל למרות מה שנאמר (דברים כג, ד) "לא יבוא עמוני ומואבי בקהל ה'" משום שדרשו חז"ל (יבמות עו, ב) "עמוני ולא עמונית" "מואבי ולא מואבית", לפיכך קוראים בחג השבועות ללמדנו שתורה שבכתב ותורה שבע"פ אחת היא ואי אפשר לזו בלי זו (תירושי הרי"ם עה"ת עניני דשבועות).

י. ללמדנו מה גדולה ויקרה המתנה שהעניק לנו בורא עולם ביום זה – התורה הקדושה. עד שאף הגויים מכירים ברוממותה, עוזבים את הבלוי העולם הזה, ובאים להתענג על ה' ולחסות באור תורתו (ספר מטעמים לדבר).

מקדימים קריאת המגילה לקריאת התורה

הטעם שלא מקדימים את קריאת התורה שהיא תדיר בכל שבת למגילת רות כמו שמצאנו במגילת אסתר.

לפי שתדיר ושאינו תדיר אומרים כאשר שני הדברים חובה, וכאשר אחד מהדברים אינו חובה אלא רק מנהג מקדימים את המנהג מפני חביבותו, ולכן במגילת אסתר שהיא חובה מקדימים קריאת התורה לקריאתה (שמירת שבת כהלכתו פרק נח הערה קו).

טעם אחר: היכן שהמגילה היא מעניין של קריאת היום קוראים אחר קרה"ת, כמו מפטיר שהוא מעניין היום שתקנהו במקום קריאת התורה [כשגזרו שלא לקרוא בתורה] משא"כ כשענין המגילה אינו מעניין פרשת היום אלא ענין בפני עצמו קוראים קודם קריאת התורה, להראות שהוא ענין בפני עצמו וע"כ מגילת אסתר שהיא מעניינת דיומא קוראים אחר קרה"ת משא"כ מגילת רות ושאר מגילות (וילקש יוסף מונקשט שנה י תרסח סימן ח).

טעם אחר: יש לבאר על פי מה דמבואר באו"ח (סימן תל סח) שאין לברך על שאר מגילות לא על מקרא מגילה ולא על מקרא כתובים (וכן נוהגים בני ספרד) וע"כ אם יקראו את המגילות אחר קריאת התורה יהיה בזה ביזוי לכתובים לפי שיברכו על התורה, ולא יברכו על הכתובים ויאמרו אינה חשובה לברך עליה ומשום כך קוראים קודם קרה"ת, קודם שיברכו על התורה, ועל הנביאים, ואח"כ קרה"ת, משא"כ מגילת אסתר שחייבים לברך עליה ג' ברכות כמו שכתוב במגילה (כח, ובאו"ח תרצב א) שפיר קוראים אחר קריאת התורה (שם).

טעם אחר: לפי שמפטירים בנביא לאחר קריאת התורה ואם יקראו את המגילה אחר הקריאה יראה הדבר כאילו יש ב' הפטרות ויבאו לברך על ההפטרה ז' ברכות כמו מפטיר, משא"כ קריאת מגילת אסתר שקוראים אחר קריאת התורה כיון שאין הפטרה בפורים אין חשש שיטעו (הגרשו"א קב ונקי או"ח סימן מה).